

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
Volume 1/1, p. 34-64
DOI Number:
ISSN: 2602-3792
ANKARA-TURKEY.
This article was checked by iThenticate.

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

ALEVÎ-BEKTAŞÎ VELÂYETNÂMELERİNDE “EJDERHA” MOTİFİ

*Prof. Dr. Aynur KOÇAK **
*Serdar GÜRÇAY **

*“Henüz ejderhayı tanıyamadım. Çünkü o,
bulutların ve rüzgârın üstünde göğe çıkmaktadır.”*
(Konfüçyüs)

ÖZET

Alevî-Bektaşî geleneğinden önemli zatların kerametlerinin anlatıldığı eserlere velâyetnâme denilmektedir. Ejderha ise mitolojik bir varlıktır. Çok kültürlü bir konumu olsa da, ağırlık merkezi kadim doğu ve Orta Asya olan ejderha; doğuda üstün, kutsî vasıflara sahip, uzayın ve doğanın simgesiyken; batıda kötülüğü, düşmanlığı çağrıştırmaktadır. Değişik toplumlarda ejderhanın dış görünüşünde de farklılıklar mevcuttur. Kimi zaman yılanken, kimi zaman dört bacaklı, bazense çok başlı olarak tasvir edilir. Ejderha psikanaliz açısından çeşitli anlamlara sahiptir ve arketipsel yaklaşımda gölge arketipi konumundadır. Kahraman arketipi açısından ejderha, karakter erginlenmesinin bir aşaması durumunda önem arz eder. Kahraman, bir ejderha ile dövüşür ve olgunlaşır. Türk kültüründe de dikkate değer bir figür olarak karşımıza çıkar. 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Yesevi dervişlerinin kerametleri arasında dağları yürütmek ve ejderha öldürmek vardır. Alevî-Bektaşî velâyetnâmelerinin içinde de bu varlığın yer alması, konuyu inceleme açısından dikkat çekici kılmaktadır. Çalışmada; Hacım Sultan, Sarı Saltuk, Şuca'eddin Veli, Koyun Baba, Demir Baba, Otman Baba ve Hacı Bektâş-ı Veli velâyetnâmelerindeki *ejderha* motifinin farklı açılardan ele

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı,
nazkocak@yildiz.edu.tr

* Arş. Gör. İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı,
serdargurcay@aydin.edu.tr

alınması amaçlanmaktadır. Makalenin ilk kısmında; öncelikle *güç figürleri* kavramı açıklanmıştır. Ardından, karşılaştırmalı mitolojide ejderha motifi ve bu motifin üstlendiği roller anlatılmıştır. İkinci kısımda, velâyetnâme metinlerine geçilmeden önce, ejderha imgesinin bu eserlerde yer alışı, Şamanizm, Budizm ve Hristiyanlık gibi çeşitli inanışlarla olan bağlantılar açısından ele alınmıştır. Temel konunun işlendiği bölüm olan üçüncü kısımda ise, yedi Alevî-Bektaşî velâyetnâmesindeki ejderha kavramı, diğer bağlantılı öğeler de göz önünde bulundurulularak incelenmiştir. Ejderha figürünün çok merkezli bir motif olduğu; değişik kültürlerin mitolojik efsanelerinde yer alması dolayısıyla açıkça kendini göstermektedir. *İki kahramanın ejderha ile mücadelesi* şeklindeki motif hem ilgili velâyetnâmelerin bazılarında hem de değişik kültürlerin mitlerinde görülmektedir. Bazı kerametlerin içinde yer alan kahramanların maceraları süresince yaşadıkları aşamalar, Campbell'in *Karakter Çemberi* ile benzerlik göstermektedir. Çalışmanın ekler bölümünde ise velâyetnâme metinleri, karakter çemberi şekilleri ve kıyaslama tablosu sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ejderha, Kahraman, Kültür, Motif, Velâyetnâme.

DRAGON SYMBOLISM IN THE ALEVI-BEKTASHI HAGIOGRAPHY TEXTS

ABSTRACT

Alevi-Bektashi hagiography texts cover the miracles of important individuals who are members of same tradition. On the other hand, dragon is a known, mythological creature. Even if it is multi-cultural, the focus position of dragon is ancient eastern and central Asian. In the east it has superior, divine qualities, symbolizing space and nature; in the west, it symbolizes evil and enmity. In different societies, dragon's appearance also varies; sometimes depicted as a serpentine, sometimes with four legs, other times as multi-headed. When viewed from the Jung perspective, it has psychoanalytic meanings; as being both shadow archetype and being an important step in character development. The hero fights with a dragon and matures. In Turkish culture, the presence of the creature's portrayal is also worth considering. The dervishes who arrived to Anatolia in the 13th century have certain miracles including moving the mountains and slaying dragons. As Alevî-Bektaşî hagiography texts also involve the dragon creature, it

becomes a distinguishing topic. This study concern about the interpretation of dragon symbolism in the hagiography texts of Sarı Saltuk, Şuca'eddin Veli, Koyun Baba, Demir Baba, Otman Baba and Hacı Bektâş-i Veli. In the first section; the concept of *power figure* is explained, later on dragon motif and the roles it possesses are told in comparative mythology. In the second section, before entering the context of hagiography texts, the place of dragon symbolism in these texts are taken into consideration in terms of various religions such as Shamanism, Buddhism and Christianity. The third section concerns about the main topic of the study which is the interpretation of dragon image inside the seven Alevi-Bektashi hagiography texts while involving interconnected keywords. It is revealed that the dragon figure has multiple location of origin as the figure can be seen in myths of different cultures. Additionally, the motif of *two heroes struggling with a dragon* can be seen both in some hagiography texts and several legends. Finally, several phases of the heroes' adventures are similar to Campbell's Monomyth. In the appendix section, the hagiography texts, the monomyth graphics and the comparison table are given.

Key Words: Dragon, Hero, Culture, Motif, Hagiography.

ALEVÎ-BEKTAŞÎ VELÂYETNÂMELERİNDE “EJDERHA” MOTİFİ

1. Giriş

Her toplumun, kültürün idealize ettiği, yücelttiği betiler mevcuttur. Bunları *güç figürleri* olarak isimlendirmek mümkündür. Doğanın ihtişamı, devleşmiş korkular, tarihî büyük zaferler, hedefler ve benzer dinamikler, bu *güç figürlerine* yüklenir, onlarla beden bulur, sembolleşir. Bu sayede, yazının dahi olmadığı çağlardan bu yana edinilmiş tecrübeler, sanat ve mitle harmanlanır; genç nesillere aktarılır; dostlara olumlu bir çağrı, düşmanlarsa ultimatoom görevi üstlenir. Ayrıca, bu tip ortak değerler ekseninde toplulukların birliği pekişir. Aslan, kurt, boğa, at, kartal, kılıç, kalkan, güneş, ay, dağ ve ejderha, örnek olarak gösterilebilecek *güç figürlerinden* bazılarıdır. Bu değerdeki her sembol gibi, ejderhanın da maddî, manevî ve kutsî yönleri mevcuttur.

Tarih içerisinde büyük değer kazanarak, toplum/kültür için bir *güç figürü* haline yükselen simgelerin ortak özellikleri, doğanın ve çatışmaların ortasında, sağ kalabilmeyi başarabilen veya buna büyük katkı sağlayan canlılar veya nesnelere olmalarıdır. Güç figürleri her zaman savaşı çağırılmaz; yeri gelir yaşamı, barışı ve huzuru da temsil eder. Buna en belirgin örnekler; ağaç, geyik, balık, deniz, bulut, zeytin dalı, güvercin, meyveler ve elbette ki başaktır.

Bu çalışmada, ejderha motifi ele alındığından, karşılaştırmalı tarih ve mitolojideki önemine değinilip asıl hedef olan Alevî-Bektaşî geleneğinden gelen çeşitli velâyetnâmelerdeki yeri incelenmiştir.

Ağırlık noktası Ortadoğu ve Orta-Asya'nın merkezi olduğu düşünülen ejderha motifi; Türk destan, efsane, masal, menkıbe ve hikâyelerinde de sık rastlanan muhayyel bir varlıktır. Ejderha, toplumların yaşadıkları coğrafya ve inanç yapısına göre farklı şekillerde tasavvur edilmektedir. Çin mitleri ejderhayı, suda yaşayan pullu bir canlı olarak tasavvur ederlerken (Ocak, 1983: 177), Fars kültüründe kanatlı, dört ayaklı, yedi başlı, ağzından alevler püskürten bir varlık olarak tasvir edilir (Onay, 1992: 178). Genellikle üç başlı olarak tasavvur edilen ejderhalarla mücadele, İran mitolojisinin ana konularından birisidir. “Feridûn'u bir sığır, Rüstem'i Sîmorg büyütür. Kahramanlar ejderhalarla savaşır. Feridûn üç başlı ejderhayla savaşarak Cemşîd'in kız kardeşlerini onun elinden kurtarır. Gerşâsp ejderhalarla savaşarak suları onların egemenliğinden kurtarır. Rüstem, Dîv-i Sepîd ile mücadele ederek Kavûs'u kurtarır” (Yıldırım, 2012: 196).

Ejderha, bir Anadolu-Türk destanı olan Saltuk-Nâme'de ise; “[ejderha] şeklen tavusa benzer; kanatları horoza, ayakları arslana, kuyruğu horozunkine benzer... cüssesi dahi bir deve kadar var. Havaya kanat açup uçdı kim...” (Yüce, 1987: 222) cümleleri ile ifade edilmektedir. Türk halk anlatılarından özellikle efsane ve masalarda da ejderha motifiyle karşılaşılmaktadır.

Makalenin ileriki aşamaları dünya mitolojilerinde ejderha kavramını incelemektedir. Ayrıca, ejderhanın dinler arasında nasıl bir bağlantıda olduğuna da değinilmektedir. Bu temel bilgiler ışığında yedi farklı Alevî-Bektaşî velâyetnâmesi ejderha mitosunu ve onunla ilgili öğeler açısından değerlendirilmektedir.

1.1. “Ejderha” Kavramının Karşılaştırmalı Mitolojide İncelenmesi

Büyük ölçülerde fantastik bir varlık olan ejderha (ejdeha) kelimesinin aslı *Aji Dahakā* olup eski Hint dininde *ayıp* olarak bilinir. İran mitolojisine ise *padişah Dahhak* ile alakası olduğu düşünülmektedir (Pala, 2016: 151). Çin mitosunda *luu* olarak anılan ve daha sonra *ejder* ya da *evren* olarak adlandırılan dev yılan, mitolojide bozkırların büyük bir bölümüne yerleşir.

Doğada yılanların, yeri gelince, bedenen kendi etrafından dönmeleri, onların mitolojide *evren* ile simgeleşmesine sebep olmuştur. Sebebi ise; birçok mitte evren sonsuzdur ve bir döngüdür. Bazı mitlerde evren, hiçlikten doğan ejderdir; ejder ise kimi tasvirlerde yılanımsıdır. Kendi etrafından dönen yılanın gönderme bu sebeptir. *Hiçlikten doğan evren (ejder) sonsuza dek kendini tekrar etmektedir*. Bu figürün bir adı *ourobros*'tur; kendi kuyruğunu tutan yılan (ejder). Bu figüre kâşiflerce ilk kez, MÖ 14. yüzyılda yaşamış olan Mısır firavunu Tutankamon'un mezarında rastlanılmıştır (Hornung, 1999: 77, 78). Dikkat çekici biçimde, benzeri simgeleri dünyanın farklı kültürlerinde de görmek mümkündür. *Ouroboros* sözcüğü, figüre Yunancada kullanılan ve genel kabul gören isimdir, antik Mısır'da *sed-em-ra* (ağızdaki kuyruk) olarak adlandırılmaktadır (Reemes, 2015: ii).

Ulus olarak birbirlerinden farklı olsalar da, konum olarak yakın, antik çağ yerleşkelerinin/toplumların “şekli ve tanımı benzer” şekilde bu simgeye sahip olmaları, coğrafi, dinî, ticarî ve kültürel etkileşimden kaynaklanmış olabilir. Lakin coğrafi olarak çok uzak kültürlerin, İskandinavya ve Çin gibi, bu biçimde benzer bir figüre sahip olmaları, insanların zihinlerinin, kültürlerinin, sanatçı düşünce yapılarının, mitlerinin ve düşlerinin aslında ne kadar da benzer hatta bir olduğunu, sav niteliğinde gösterir durumdadır. Bu sebeplerle ki, sadece antik dünyanın kutsal saydığı mitolojilerde değil, günümüzde de halen var olan dinlerin anlatılarında (ve onların tamamlayıcısı durumunda olan efsanelerde, keramet ve eserlerde) de bu ve benzeri figürlere rastlamak mümkündür.

Amur vadisi boylarında görülen, Güneş ve Ay'ı takip eden ejderha tasavvuru hiç şüphesiz Çin kültüründen geçmiştir. Orman Tatarları ve Altaylılar ay tutulmasının ayın üzerine çıkan yedi başlı ve insan yiyen *Jalbagan* isimli yaratıktan kaynaklandığına inanarak ay tutulduğunda “*Jalbagan yine ayı yedi*” derler (Radloff, *Aus Sib. I*, 372-373'ten akt. Harva, 2014: 153). Günümüzde, bu sembol kendi bilimsel çözümlemesine sahiptir. Matematikte “kendi kendini sonsuza kez tekrar eden fonksiyon” *Ouroboros Denklemi* olarak isimlendirilir ve denklem

$f(f) = f$ şeklinde formüle edilir (Soto-Andrade vd., 1: 2015). Ejderha (dev yılan) kimi mitolojilerde ouroboros olarak geçer, kimilerinde farklı mistik bir varlık olarak.

Ejderha, kimi varyasyonlarda fiziksel uzayın kendi olarak tasvir edilir. Kimi zaman dünyanın denizlerinde yaşayan bir varlıktır. Bazen ise kışı toprak altında geçirip, baharda gökyüzüne yükselen bahar ve yaz aylarının simgesi haline dönüşür (Bonney, 2000: 378). Roux'un kaydettiği üzere de, ejderin, nisan ayında topraktan çıkıp göğe yükseldiği inancı özellikle önemlidir. Bu yüzden hem ölümü (toprakta gömülü olma) hem de dirilmeyi (yükselişi) temsil eder (Baldick, 2011: 71). Bu sebeplerle ki, dünya toplumlarında, mitolojik düzlemde, baharın başlangıcı ritüellerle kutlanmaktadır. Bahar geldiğinde önceki döngü tamamlanarak, insanların yuvası olan doğanın yeniden doğuşu vuku bulmaktadır. Dünyanın beyaz örtüsü, yerine parlak yeşili, kızılı ve yaşamın coşkusu bırakmakta; hayvanlar doğum yapmakta, insanlar evlenmekte, savaşlar varsa sıklaşmakta; antik olimpiyatlar vuku bulmakta, ağaçlar ve tarlaların verimi artmaktadır. “Göğü boşaltan; tarlalara ve kadınlara bereket dağıtan yine ejderhalardır” (Eliade, 2003: 213). Eski insanların yaşamlarının bağlı olduğu bu faktörler, ancak kutsal ejderin yükselmesi ile mümkün olmuştur. Arkaik toplumların zihinlerdeki, inanışlardaki, sanattaki yorumlar bu yöndedir. Yaşamın ilksel hâli üzerine kurulmuş antik ejderhalar; gündelik, dünyevi, metafizik ya da ötedünyaya ilişkin tüm düşünceleri harekete geçirirler.

Ejderha, toplumların doğayı yorumlarken kurdukları kompleks sembollerden biridir. Anlamı kadar, bedeni de zamanla çeşitlilik kazanmıştır. Önceleri dev bir yılanken, zamanla “Çin ve Güneydoğu Asya kültürlerinde birkaç hayvanın melezi haline gelir (kaplanın pençesi, tavşanın gözü, geyiğin boynuzları, sazan balığının yüzgeçleri, gibi)”. Tüm bu hayvanların muhtemel simgesel anlamlarını da temsil ederek; bu sefer farklı bir yorumla “ulu bir güç, bereketlilik figürüne dönüşür” (Eliade, 2003: 213). Bu sebeple denebilir ki, eski “hükümdarlar bedenlen ejdere bürünmek ve hâkimiyetlerini göstermek için” (Daniels, 2014: 72) kendilerini ejderhalarla özdeşleştirir; takı, gemi, yapı ve giysilerde bu ve benzeri figürlere yer verirlerdi. Asya tarihi göz önüne alınırsa, söylenebilir ki; hükümdarlar, kimi zaman bir ejderin (büyük mistik bir figürün) temsilcisi, babası veya oğlu olarak adlandırılırken; kimi zaman onun avatarı (fani dünyadaki insansı yansıması) olarak betimlendiği bilgisi mevcuttur (Botsford, 2015).

Yaşamın yenilenmeye açık, doğurgan ve demonik yanını temsil eden ejderha, zamanla tek tanrılı metafizikte insan biçimli bir evrene uyarlanarak, tek boyutlu bir şer odağı haline gelir. Ejderhalar hem doğurganlığı, yaşamın yenilenmesi olanağını, hem de önüne geçilemeyen bir yıkımı, şiddeti bünyelerinde taşırlar (Taburoğlu, 2007:150). Batı medeniyetinde genellikle iyi bir sembol değildir, ancak belli koşullar altında yardımsever olabilir. Çin'de bunun iyi olmasının nedeni muhtemelen, bilinçdışı anlamı iyilikseverlik ile ilişkili bir hâl alana kadar Çinlilerin zihninin mistisizm ile meşgul olmasıdır (Hall, 2011: 61).

Su, gök gürültüsü, bulut ve yağmur Tanrısı olan ejderhanın Çin ve Japon mitolojilerindeki yansımaları; “O [ejderha], bir yağmur efendisidir ve bu sebeple yağmur yağmasına neden olan gökgürültüsü-tanrısıdır. Nitekim Çin ejderhası, Ari-Hint tanrısı İndra ile Yunanistan'ın Zeus'u, Anadolu'nun Tarku'su, Kuzey Avrupa'nın Thor'u, Babil'in Marduk'u vs. gibi tarımla ilgili diğer yağmur ve gök gürültüsü tanrıların birbirine bağlamaktadır” (Mackenzie, 1996: 50). Eski Türk mitik bakışında ise; “yıldırım kimi zaman kuş, kartal, ördek, kaz, çalı horozu, kimi zaman da ejderha olarak temsil edilen korkutucu ve büyük bir güçtür (Roux, 2005: 162). “Japon efsanelerinde ise; nehre giren atların bacaklarından kan emen su yılanları gibi ejderhalar bulunur. Şeytan ya da başta ejderhalar kötü yağmurlar gönderirler (Mackenzie, 1996: 64). Ayrıca ejderha yeraltı ölümler saltanatının koruyucusu olarak, yeraltında dağlar arkasında düşünülen, öbür dünyanın sınırında bu sınırı bozanlara karşı duran bir varlıktır (Beydili, 2005: 191-194).

İnsanoğlu tarihin en eski çağlarından bu yana doğa olaylarının azametine şaşırılmış ve onları anlamlandırmaya girişmiştir. Korkularını, endişelerini, umutlarını ve mutluluklarını bilindir saydıkları nesnelere özdeşleştirme yoluna giderek bilinmeyeni bilindir kılmayı, böylece dinginliği ve uyumu sağlamayı amaçlamıştır.

Batı insanı için *bilinçdışının* anlamı, tehlike ile ilişkilidir. Bir gök imgesi olan ejderha genellikle insanın kaynağında gizli olan gizemli gücü simgeler. Açığa vurmaya cesaret edemediği ve neredeyse hiçbir zaman anlamayı istemediği bu güçten korkar. Bu yüzden ejderhayı öldürmek, bu korkunun üstesinden gelmek anlamına gelir. Ejderhayı dizginlemek ya da ehlileştirmek ise insanın amaçlarını yükseltmek için bilinmeyeni dönüştürmesi ya da ondan yararlanmasıdır (Manly, 2011: 61). *Jung*, ejderi

arkeolojik tipler sistemine dâhil etmiştir. Mitolojik anlamda ise ejderha başlangıçta uçsuz bucaksız sulardan ibaret olan, kaostan kurtulamamış bir âlemi sembolize eder.

Ejderha, yeri gelince gölge arketipini de temsil edebilmektedir. Gölge; ilkel halk topluluklarında ve türlü kişileşmelerle belirir. Bireyin bir parçasıdır, varlığının bastırılmış bir bölümüdür; ancak kopmuş dahi olsa, bu bölüm kişiyi bir gölge gibi takip eder (Jung, 2006: 70). Ejderha için kahramanın *toplumsal gölgesi* de denilebilir. Jung’un bu kompleks tanımlamalarına, sav düzleminde getirilebilecek yorum; insanın ilkel formundan kalma arkaik belleği, dünyanın oluşumunu, işleyişini, afetleri, acı ve bereketi; tatlı-sert bir ebeveyn olarak tanımlamış, sanatsal olarak mitosların içinde inşa etmiştir. Bu mitik yapılanma sırasında, doğada görülen, tecrübe edilen imgelerden (işlev ve simgesel olarak) en uygun olanları, bilinçdışı düzlemde anlatıların, eserlerin içerisine işlenmiştir. Ejderha ve diğer güç sembelleri; her doğal ve toplumsal olayda, zaman aktığı sürece, defalarca birbiri içinde eriyerek günümüze ulaşmıştır.

Türk halklarının mitolojik anlatılarına değinilirse; kaosun (biçimsizliğin) simgesi olan su ve ondan doğan evrenin simgesi olan *ejder* figürü ile eşleşmiştir. Ejder ile özdeşleşen evren kavramı ve bir diğer güç figürü olan *öküz / boğa motifi* su simgesinin bir parçasıdır. Ayrıca, ejderhanın ağaçla, bitkiyle ilişkilendirilmesi de onun dolaylı olarak *su kültürüne* bağlandığını ve *kaostan kozmosun doğuşunu* simgelediğini gösterir (Bayat, 2007: 248).

Gök ve yerin niteliklerini deruhte edebilen ejderha, tıpkı kaos-kozmos dikatomisi gibi düalizm ortaya çıkarır. Yusuf Has Hacib, (d. 1021 - ö. 1070)“*Kutadgu Bilig* adlı ünlü eserinde gök çığrısını (zaman çarkı) bir evrenin (ejderin) ‘evirdiğini’” söyler (Esin, 2001: 43). Ejderin yer-altındaki yüzü ise, bir Türkçe Budist metninde, günahkârları yutan ölüm-madar (makara: Hint'te ejdere verilen ad) şeklini almıştır (Esin, 2001: 85). Ayrıca bu motif Türklerin ritüellerinde de iz bırakır. Yad taşı, kurban kanı ve ejder tasviriyle yapılan ayinin, Türklerde eskiden beri bulunduğu da bilinir (Esin, 2001: 117). Bu ayinlerle bağlantılı olarak Eberhard, "Kuzeyli göçebelerin, ejder şeklindeki yıldız gökte belirince, dağdaki yeşillikleri yaktıklarını” aktarır (Esin, 2001: 109).

Bir diğer perspektiften bakılacak olursa, mitolojik kahramanın mücadele ettiği cinler, ufak ve büyük canavarlar, onun erginlenmesi adınının kilit noktasıdır. Bu noktadan sonra kahraman, toplumu temsil rolü üstlenir. “Ejder, kahramanlığa geçiş ayinlerinde ve mitoslarda oynadığı rol dışında birçok

gelenekte (Doğu Asya, Hint, Afrika ve diğerleri) kozmolojik bir simgeciğe de konudur” (Eliade, 1994: 162). Jung, *Kilit Fikirler* (2012) isimli çalışmasında Snowden kahramanın yolculuğunu şu başlıklar halinde ele almaktadır: “Dünyanın yaratılışı, tabiat ana, dünyayı yaratan anne ve babanın ayrılması, kahramanın, yani bireysel ego bilincinin doğuşu olayını ergenliğe yerleştirmiştir, ejderhanın öldürülmesi, tutsağın kurtarılması, kahramanın dönüşümü ve tanrısallaşması”nın göstergesidir (Kasımoğlu, 2017: 49).

Türk mitolojisinde de yılanın ya da ejderhanın hayat ağacının dibinde “koruyucu” vasıfta olduğu, bilgeliği ve ölümsüzlüğü sembolize ettiği düşünülür. 1300’lerde İslam mimarisinde ejderhanın (yılanın) toprağa gömülü ve hayat ağacını destekler şekilde tasvir edildiği bilinir (Baldick, 2011: 91).

Türkler Anadolu’ya gelmeden önce de ejderhalı destanlar ve ejderha kültüne ait bazı inançlarının bulunduğunu gösteren bilgiler vardır. Roux, Türklerin ejderha hakkındaki telâkkileri, yerleşik hayat süren İran ve Çin gibi komşularından aldıkları, ancak Çin’in bu konuda öne geçtiği, zira eski Türklerde ejderha manasına kullanılan ‘luu’ kelimesinin Çince de aynı manaya gelen ‘lung’un bozulmuş şekli olabileceği görüşündedir (Roux, 2005: 39). Eberhard, Çin’den gelen inançlar dolayısıyla erken devirlerde Hunlar’da bir ejderha kültürünün varlığını kabul eder ve onların dinî bir şehrinin “Yatan ejder şehri” (Gu-tzang) adını taşıdığını bildirir (Ocak, 2002: 233).

Eski Türk dinlerinden olan Taoizm’de göğün dört aslı yönünden biri olan doğu, “Gök Ejderha” ile ifade edilir. Çin inanisinden bize intikal eden bu inanış daha sonraki dönemlerde “koyun” ile yer değişmiştir (Gökalp, 1976: 54,55). Rivayete göre, Asya Hun hükümdarı Mo-tun’un soyu ejderdi ve daha çok erken devirlerde ejder etrafında bir kült teşekkül etmiş olması muhtemeldir” (Kafesoğlu, 1980: 13). Ayrıca, Türk topluluklarında Saka dövüşçülerinden Karahanlı dövüşçülerine kadar askerlerin ejderi simgeleyen kurdeleleri, atlarının yanına asmaları esasen suyun koruyucusu olarak algılanan ejderin halk anlatılarındaki önemini de onaylar (Bayat, 2007: 256).

Gök ejderinin daha sonra koyun olarak ifade edilmesi, gökten inen koç (bir anlamda koyun) sembolizmi ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ejder nasıl ki koruyucu vasıfta ise, koyun (yani gökten inen koç) da bir anlamda, kendini feda (kurban) ederek, koruma vazifesi üstlenmiştir. “Çin

kaynaklarından alınan bilgilere göre yılın birinci, beşinci ve dokuzuncu ayların wu günlerinde ejder kurbanı yapılarak semaya ve tanrılara kurban edilirdi” (Turan, 1941: 45). Türklerin eski inanışlarında at kutsal kurbanların başında iken köpek, eşek, yılan vb. hayvanların da kurban edildiği bilinir (Bekki, 1996: 19). Hâbil ile Kâbil’in Tanrı’ya sundukları kurbandan itibaren, Nuh peygamberin bir hayvanı boğazlayarak kanını akıtma şeklinde devam etmiştir. Yahudilik’te kanlı kurban uygulaması mevcut olup İslâm’da Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’i kurban etme isteği ile başlamış ve günümüze değin sürmüştür (Erginer, 1997: 90-102). İbrahimî dinlerdeki temel kuralın “do ut des- sen bana ver, ben de sana vereyim” prensibi şeklinde işletildiği görülür (Erginer, 1997: 99). Çoktanrıci dinlerden semavî dinlere geçişteki kurban ritüelinin amaç ve biçimindeki fark; kendisine sunulan gücün tekleşmesi ve gücün kendilerine inananlardan kurban beklentisi olduğunu belli etmesidir (Erginer, 1997: 102). Bu yolla yaratıcıya şükran sunularak yakınlaşılır ve kötülük barındıran nefis yıkılır. Velîlerin ejderha ile mücadele ettikleri menkıbelerde de bu ereğe ulaşma amacı göze çarpar. Mitoslar ve anlatılar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde benzerliklerin ortaya çıktığı görülebilir.

2. “Ejderha” Motifinin Velâyetnâmelerdeki Anlamı

Ejder öldürme motifi, hemen bütün halklarda ve çağlarda mitoloji yazarlarının en gözde konularından biri olagelmıştır. Özellikle tanrıları ve kahramanları içeren öykülerin bol olduğu Yunanistan’da, ejderhasını öldürmeyen bir kahraman zor bulunur. Antik Yunan mitolojisinde, ejderha-öldürerek öne çıkan kahramanlardan biri Herakles’tir (ve bilinen 12 görevinden birisi ejderha Ladon’u öldürmektir). Bir diğer kahraman ise yarı kadın yarı devce bir yılan olan Medusa ile dövüşen Perseus’tur.

Hristiyanlığın yayılmasıyla, ejderha öldürme kahramanlığı, azizlere geçer. “Hristiyan misyonerlerinin özellikle Orta ve Batı Avrupa’da yaşayan yaygın dinlerle karşı karşıya geldiklerinde ortaya çıkan ve bir türlü kökü kazınamayan kutsal figürler ve “pagan” mitleri “Hristiyanlaştırıldı”. Çok sayıda tanrı ya da ejderha öldüren pek çok kahraman, Aziz Georges kimliğine büründü; fırtına tanrıları Aziz Eli’ye dönüştü; sayısız bereket tanrıçası Meryem’le ya da azizelerle bir tutuldu (Eliade, 2001: 213). Bir tek örnek verecek olursak, Yunanistan’dan İrlanda’ya ve Portekiz’den Urallara kadar görülen sayısız ejderha avcısı tanrı ve kahramanın hepsi birden aynı azize dönüştü: Saint Georges (Aya Yorgi)’ye. Yerelliği aşarak, küreselleşmek, tüm dinsel evrenselciliklere özgü bir vasıftır (Eliade, 2003: 459).

Peki, bu öykülerin kökeni nereye dayanmaktadır? Eski metinlere göre ejderha, bir insan tarafından öldürülmedikçe yaşar, yani kendiliğinden ölmez (Yöndemli, 2004: 92). *Ejder öldürme* teması, MÖ 3. bin yılda Sümer mitolojisinin önemli bir motifi olduğuna göre, Yunan ve erken Hristiyan ejderha öykülerinin dokumasındaki ilmeklerin Sümer kaynaklarından geldiğini öne sürmek hiç de akıldışı değildir (Kramer, 2002: 211). Çokmerkezli olan "ejderha kültü"nü merkezlerinden biri, Hint dinleridir. Dayandığı en önemli kaynak, Budacılıktır (Öz, 1995: 5). Bunun yanı sıra "ejderha" kültünün üstlendiği olağanüstü statü ve misyon itibarıyla kökeninin kadim doğu ve Orta Asya olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumu sürdürülen festival, şenlik ve ayinlerdeki konumunda da görebilmekteyiz. "Birçok metin ejderhayı yerel hayvan topluluğuna ait bir tür olarak gösterir. Sien-pei'lerde ona kurbanlar sunulur (Roux, 2005: 39). Reşidüddin günümüze kadar kalan bir tasvir aktarır: "Moğollar yıldırımın, gökten düşen, kuyruğuyla toprağa vuran, geri çekilip ileri atılan ve alevler kusan ejderhaya benzer bir hayvandan kaynaklandığına inanırlar. Güvenilir Moğollar sık sık bunu kendi gözleriyle gördüklerini iddia etmişlerdir (Kaşgarlı, Divanü Lûgat, c.1, s. 413'ten akt. Roux, 2005: 39).

Zerdüş öncesi İran'ının ana ilahlarından İntra (lakabı Vrtrahan)'nın ejderha öldürdüğü ve Buda'nın büyük bir kulübede yaşayan ejderha ile savaşının anlatıldığı menkabe bilinmektedir (Ocak, 2002: 235). Firdevsi'nin meşhur eseri *Şehname*'de de, Rüstem üçüncü görevi olan ejderhayı öldürmek için çok sert savaşır. Atı Rahş canavarı ısırıp etini parçalayarak ona yardım eder.

Yesevi dervişlerinin Anadolu'ya ilk gelişleri, 13. yüzyıldadır. Dervişler, yoğun biçimde Cengiz ordularının önünden kaçıp Anadolu'ya sığınır. Ahmet Yesevi ile ilgili tüm töre ve sözlü gelenekleri de birlikte getirirler. Onun ve halifelerinin mistik düşüncelerini yine aynı yalınlıkla halka öğretirler. Bu sözlü gelenekler aracılığı ile "kuş donuna girmek, taşları ve kayaları harekete getirmek, ejderha öldürmek" gibi daha sonraki dönemlerde Anadolu'da kaleme alınan söylencelerde ortaya çıkacak öğeler yayılır. Anadolu'da gezen bu babalar, atalar, dedeler eski Kam-ozanlara büyük benzerlik gösterirler. Eski söylencelerin koruyuculuğunu yaparlar. Aynı zamanda büyücü, ozan, doktor ve din adamı işlevindedirler. 13. yüzyıldan sonra Anadolu'da Alevi tarikatlarının doğuşuna neden olurlar (Bozkurt, 2012: 126). Ejderha kültü, bilhassa Orta Anadolu'da Türkler geldikten sonra da devam etmiştir. 14. yüzyılda Elvan

Çelebi zâviyesini kurarken, dedesi Baba İlyas'ın böyle ejderhali bir menkabesinin teşekkül ettiği anlaşılıyor (Ocak, 2002: 227, 228).

Bektaşî velîlerinin ortak yanlarından birisi, tahta bir kılıca sahip olmaları, bununla yerine göre ejderha, yerine göre kâfirlerle savaşarak onları öldürmeleridir. Bu motif, menâkıbnâmelerden başka Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarını anlatan ilk devir Vekayinâmelerinde bile vardır (Ocak, 2002: 179). Şamanlar da ayin yaparken vecd haline girebilmek için çaldıkları davuldan başka bir de tahta kılıç bulundurmaktaydılar. Bununla şer güçleri def etmekteydiler (Yavaş, 2006: 56). Tahta kılıç, metal ya da demir gibi ölümcül değildir. Tahta, ağaçtır; ağaç ise yaşamı simgeler. Çin'de beş unsur vardır; odun, ateş, toprak, metal ve su. Ortadoğu'da görülmeyen odun/tahta unsuru, Çin'de köken unsurdur. Dervişin kılıcının tahta olması, amacının öldürmek değil, düşmanı bilgelikle yenip, zulüm olan yere yaşam getirmek manasındadır.

Kahramanın canavarla mücadelesi bahsinde öne sürüldüğü üzere, velâyetnâmelerde geçen bu mücadele, zatların görev saydıkları “İslâmiyet'i yayma” tasavvuruna destek olan kerametlerdir. Bu durumun bir benzeri Hristiyanlık'ta da kendini göstermektedir. Şöyle ki Beowulf, sadık savaşçısı Wiglaf ile beraber canavar ejderhayı bıçaklayarak öldürür. Beowulf'ta da aynı zamanda Hristiyanlık tonu bulunur; dindar ve erdemli kahramanlarla savaşan canavarlar Hristiyan değildirler (Wilkinson, 2010: 107). İşlevleri, dünyanın her yerinde ejderhayı yenmenin yaşamı besleyen o gizemini görünür kılmak olan insanlar, kendi vücutlarında dünyanın yenilenmesi için, Osiris'in vücudu gibi etlerini dağıtarak büyük simgesel eylemi gerçekleştirmişlerdir (Campbell, 2013:110).

Kahramanın işi, babanın (ejder, sınayan, dev kral) direngen yanını katletmek ve evreni besleyecek olan yaşamsal enerjileri engellerinden kurtarmaktır (Campbell, 2013: 110). Psikanalitik düzlemde, her ne kadar ejderha bilinçdışını, gölgeyi sembolize etse de, incelenen metinlerin öz itibarıyla, velinin nefsinin¹ köreltilmesi, erginlenme yolculuğunda ateşten gömleği giymesinin ve nihaî olarak olgunlaşmasının bir göstereni olarak kabul edilebilir. Olağanüstü düşmanı, kötülüğü sembolize eden bu canavarlar, insanın yenemediği tüm olumsuz nitelikleri, günahkârların ayıplarını simgelemektedir. Canavarın ortadan

¹ İslam düşünürleri, karanlık, kötülük ve ölüm demek olan nefse bir sembol bulmaları gerektiğinde yine eski geleneğe uyarak çok iyi bildikleri eski Babil'in ve Mani dininin yaratılış efsanelerinde kâinatın maddesi, kötülük prensibini temsil eden kanatlı ejderden ilham almışlardır. Tabii ki bu ilhamı ışık ile onun etrafında dönerek ölen pervane fenomeniyle birleştirmişlerdir (Çobanoğlu, 2013: 203).

kalkmasıyla cehennemden cennete doğru geçiş safhası yaşanır. Halk, mutlu ve huzurlu olur. Böylece arınma ile beraber yeniden doğuş gerçekleşir. Tüm bu gelişmelerin ardından velî kişiye intisab edenler sayıca artarak, hedeflenen misyon gerçekleşmiş olur. Böylelikle denilebilir ki, gerçekliği olmayan bir canavar, gerçeklikte yer bularak toplumun birliğine ve ortak değerde buluşmasına vesile olur.

“Âb-ı hayat” ya da bizdeki ifadesiyle “ölümsüzlük iksiri”ni bekleyen mitolojik varlıklardan birisi de yılan ya da ejderhadır. Ölümsüzlüğün peşinde koşanlar, dirilik suyuna ulaşabilmek için yılan ya da ejderha ile de mücadele etmek zorundadırlar. Bekçi/koruyucu yılan ya da ejderhayı yenebilenler âb-ı hayata ulaşabilir ve ölümsüz olabilirler. Âb-ı hayatı içmek, ölümlü dünyanın eşiğinden geçerek ölümsüzlük/ebedilik âlemine geçiş, ruhun kemale ermesi (başka bir deyişle Nirvana’ya çıkması) anlamına gelmektedir. Ölüme karşı mücadele eden kam ya da şamanların bir uzantısı olan velilerin ejderha ile olan mücadelelerini, ölümsüzlük için verilen mücadele ile de ilişkilendirebiliriz.

3. Ejderha ile Mücadele Bağlamında Velâyetnâmeler

İncelenen metinler sırası ile Hacım Sultan, Sarı Saltuk, Şuca’eddin Veli, Koyun Baba, Demir Baba, Otman Baba ve Hacı Bektâş-ı Veli velâyetnâmelerinin, ejderha kavramı açısından öne çıkan keramet veya anlatı pasajlarıdır.

Joseph Campbell’ın “Kahramanın Yolculuğu” metoduyla Hacım Sultan’ın ejderha ile mücadele kerametinin (Özmen, 2009: 142,143) incelenmesi sonucunda Campbell’in şemasına uyum gösterdiği tespit edilmiştir (bkz. *Ek II, Şekil 1*). Hacım Sultan ve yardımcısı (müridi) Derviş Burhan, İslamiyet’i yaymak için yola çıkmışlardır. Bu, onların gündelik dünyasıdır. Serüvene çağrı özelliği taşıyan bir nara Derviş Burhan’ın kulağına gelir ve bu sestem irkilir. Korku, eşik görevi görür. Hacım Sultan’ın cesaretlendirmesi ile bu eşiği aşarlar. Ejderha yakındaki bir ormanda bulunmaktadır. İkili, eşiği aşarak olağan dünyadan, özel (olağanüstü) dünyaya geçiş yaparlar.

Mücadeleleri ise ormanda vuku bulur. Campbell’in formülasyonunda mücadelenin geçeceği yer, mağara olarak isimlendirilse de, bu zaruri değildir. Orman içerisinde ikili, ateşten gömleği giyerler; bu en büyük düşmanla yani ejderha ile yüz yüze gelmeye hazırlıktır. Ejderha son derece kuvvetli olmasına karşın, Hacım Sultan’ın ağzından çıkan ateş ile

yenilgiye uğrar. Ateş, burada çözüm görevi gören iksir kategorisine girmektedir. Ateş, su olmayan yerlerde temizliği sağlamaktadır. Aynı zamanda, İslam’ı yayma arzusunun enerjisini de simgeliyor denilebilir. Ejderin yenilgiye uğraması ile civardaki ahali zaferden etkilenir ve Müslüman olurlar (Özmen, 2009: 142,143). Bunu iksirle dönüş kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Bu şemanın irdelenmesi neticesinde kahramanların canavarla mücadelesindeki izlekler detaylı bir şekilde takip edilebilmiştir.

Bu kerametın bir benzeri Budist inanışta da mevcuttur ve *Kaos-Buda kerameti* ismiyle şöyle geçmektedir: Buda'ya kulübede yaşayan ejderhayı gösterip içeri buyur etmiş. Buda çekinmeden içeri girmiş. Ejderha, Buda'nın kapıdan girdiğini görünce ağzından alevler fırlatmış. Buda hemen Ejderhaya karşı kendi ağzından fırlattığı alevlerle karşılık vermiş. Ejderhayı yenerek onu yanında taşıdığı keşköl içine hapsetmiş (Ruben, 2000:100).

Bir diğer karşılaştırmalı mitolojik sonuç ise; Hacım Sultan Velâyetnâmesi'ndeki ilgili pasajın, Sümerlerin MÖ 2100'lerden kalma Gılgamış Destanı'ndaki bir kısım ile dikkat çekici benzerlik göstermesidir. Destanın ilgili kısmında, Uruk Kralı Gılgamış ve arkadaşı Enkidu, Sedir ormanının koruyucusu Humbaba ile dövüşmeye giderler. Bu büyükçe varlık; aslan başlı, kanatlı, yılan kuyrukludur; ateş püskürtür ve korku salan kükremesi uzaklardan işitilebilir. Canavarla karşılaşmaya gittiklerinde iki kahramanda farklı anlarda korkuya kapılır ama birbirlerine cesaret vererek toparlanırlar. Birlikte Humbaba'yı öldürürler. Humbaba'nın öldüğünü öğrenen Hava ve Toprak Tanrısı Enlil öfkelenir ve Humbaba'nın 7 aurasını dünyaya dağıtır. Birinci aurasını çayırılara verir. İkinciye nehirlerle, üçüncüyü sazlıklara, dördüncüyü aslanlara, beşinciye saraylara/kölelere, altıncısını ormanlara/tepelere ve yedinciye ise Yeraltı Tanrıçası Manungal'na verir (Black vd, 2000). Mitolojilerdeki yedi başlı ejder tasvirinin buradan kaynaklandığı düşünülebilir.

Campbell'in kahramanın yolculuğu şeması Sarı Saltuk Velâyetnâmesi'ndeki ejderha ile mücadele kerametine de uygunluk göstermektedir (*bkz. Ek II, Şekil 2*). Gündelik dünyada İslamiyet'i yaymak amacıyla yolculuğa çıkan Sarı Saltuk, Ulu Abdal ve Keçi Abdal'in erenler vasıtasıyla seccadeyle yaptıkları yolculuk serüvene çağrı aşamasıdır. Seccadeye binerek olağanüstü dünyanın eşiğini aşmışlardır. Gittikleri Rum ülkesindeki kalenin Beyi ve halkı tarafından terk edilmiş olduğunu görürler çünkü burası gerçeklikte bir kâfir tarafından,

anlatıdaysa ejderha tarafından ablukaya alınmıştır. Bu aşamada Hızır'ın² da yardım etmesiyle, ateşten gömleği giyme safhasında Sarı Saltuk tahta kılıcıyla ejderhanın yedi başını da bir bir keser. Bu hadiseden etkilenen kalenin Bey'i ve halkı İslamiyet'i kabul ederler (Gölpınarlı, 1958: 46).

Sarı Saltuk'ın menkabesi, arz ettiği bazı nitelikler sebebiyle üstünde durulmaya değer görülür. Bu menkabenin bizzat Sarı Saltuk'a ait olmadığı bazı araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Çünkü Bulgaristan, Arnavutluk vs. de mevcut Sarı Saltuk'a ait olduğu söylenen türbeler civarında yapılan araştırmalar, söz konusu menkabenin Bulgaristan'da Saint Nicolas veya Elie (İlyas Peygamber); Arnavutluk'ta Saint Georges (Aya Yorgi) hakkında nakledildiğini ortaya çıkarmıştı. Bu yüzden J. Deny ve F.W. Hasluck, menkabenin ilk Bektaşilerce türbelerin buldukları yerlerde Sarı Saltuk'a mal edildiğini, dolayısıyla Menâkıb-ı Hacı Bektaş Velî, Saltuknâme ve Seyâhatnâme'ye bu kanalla geçmiş olabileceğini ileri sürmüşlerdi (Ocak, 2002: 229). Evliya Çelebi, Sarı Saltuk'ın Türkler arasında birkaç adla anıldığını aktarır. Bunlar arasında Kaligra Sultan adı ilginçtir. Kaligra yedi başlı ejderha demektir. Hristiyanlar ise Sarı Saltuk'u Seved Nikola olarak tanırlar. Tümü ona inanırlar (Bozkurt, 2012: 263).

Sarı Saltuk'a yardım eden ve mızrakla ejderhayı delen Hızır'la Saint Georges, Sarı Saltuk'ın kâfir halkı Müslüman etmesiyle bu berikin Hristiyanlaştırması, ağzından çıkardığı ateşle ejderhayı yakıp kül eden Hacım Sultan'la aynı işi yapan Buda ve nihayet Balçıkhisarı'ndaki ejderi yok eden Otman Baba ile yine bir kalede üslenen ejderhayı öldüren İndra arasındaki benzerliği görmemek biraz zordur (Ocak, 2002: 235).

Nihai olarak denilebilir ki Sarı Saltuk menkıbesi ile çeşitli anlatılar arasında benzerlikler bulunsa da hedef İslamiyet'i yaymaktır. Burada mücadele edilen üretilmiş bir canavardan ziyade, İslam'a katılmayı reddeden bir nefsin, bilinçdışının yenilgiye uğratılmasıdır. Bu yolda hedeflenen amaca ulaşmayı engelleyen ejderha arketipsel bir sembol niteliği kazanmıştır.

Diğer beş velâyetnâme olan Şuca'eddin Veli, Koyun Baba, Demir Baba, Otman Baba ve Hacı Bektâş-ı Veli

² Hızır, velinin kendisinden ayrı bir varlık olarak değil, kendi varlığında zuhur eden ilahî bir tecelli şeklinde algılanmıştır (Ocak,1990: 93-94). "Alevî İslâm inancı içerisinde Hz. Hızır, inanç sisteminin önemli bir bölümünü teşkil eder, hatta her aşiretin ve ocağın kendine özgün bir Hızır'ı ve Hz. Hızır için tuttıkları oruç ve lokma günleri bulunmaktadır. Bu sebeple özellikle Doğu yörelerindeki Alevî insanlar, Hz. Hızır'ı Boz Atlı Hızır, Kır Atlı Hızır şeklindeki isimlerle çağırılmaktadır" (Türkdoğan, 2004:19).

velâyetnâmesinde çeşitli benzerlikler ve farklılıklar göze çarpmaktadır.

Bu beş velâyetnâmede de ejderha motifi mevcuttur. Koyun Baba, Demir Baba, Otman Baba velâyetnâmelerinde veli ile ejderhalar mücadele halindedir. Diğer iki velâyetnâmede ise ejderha veliye yardımcı konumdadır. Şuca’eddin Veli Velâyetnâmesi’nde ejderhadan Şuca’eddin Veli’ye yardımcı olmak üzere, önce bir asâ biçiminde, sonrasında ise ejder biçimine dönüşen bir varlık olarak bahsedilmektedir. Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi’nde ise, velinin bulunduğu mağaranın bekçisi veliyi korumak üzere ejderha biçiminde don (bkz. *Ek III. Tablo 1*).

Şuca’eddin Veli Velâyetnâmesi’ndeki ilgili alıntıda, ejderha mucize aracı olarak kullanılmıştır. Hz. Musa peygamber Mısır firavununa mucize olarak elindeki asâyı yere atarak yılanı (ejdere) dönüşmesini göstermiştir. “*Bunun üzerine Mûsâ, esasını yere attı. Bir de ne görsünler, apaçık bir ejderha*” (Altuntaş, 2011: 178). “*Hz. Musa'nın yılanı dönüşen asâsı Firavun'un huzurunda Mısırlı sihirbazların yılan haline gelen asâlarını yutar*” (Harman, 1991: 449). Bu hadise neticesinde Allah’ın varlığının kanıtını sunmuştur. “*Yılan simgesiyle ayağa kalkan ilâhi, ezeli ve ebedî asâ, ilâhi kozmik işlevini korumuştur*” (Hürmen, 2004). Ayrıca, bilgeliği temsil eden asâ, toplumsal gölgeyi temsil eden ejderi (sihirbazların yılan asâlarını) yenmektedir. Antik mitolojinin aksine, kahraman, düşman ile doğrudan fiziksel bir çatışmaya girmektense, asâ sembolizmi ile ifade edilen kutsî bilgelik ve göksel yardım ile hasmını yenmektedir (Say, 2010: 121).

Koyun Baba Velâyetnâmesi’nde ejderha motifi halka zarar veren hayvanlarını telef eden bir canavar olarak tanımlanmaktadır. Bu durumdan şikâyetçi olan halk, Koyun Baba’dan yardım isterler. Koyun Baba ile ırmak kenarına vardıklarında, “taş ol bre mel’un” diyerek beddua eder (Cıplak, 2001: 96-98). Bu anlatıda *taş kesilme* motifine rastlanılmaktadır. Bu motif halk anlatılarında kudret sahibi kişilerin kerametlerinin göstergelerindedir. Nitekim bu velâyetnâme ile benzerlik gösteren *Dede Korkut Kitabı*’ndaki, Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Deli Karçar isimli kişi Dede Korkut’a el kaldırmaktadır ve Dede Korkut’un ettiği beddua sonunda eli taş kesilir.

“*Delü Karçar kılıcın eline aldı, yukarusundan öyke ile hamle kıldı. Dede Korkuda havale etdi, Delü beg diledi ki Dedeyi depere çala. Dede Korkut ayıtdı: Çalarısan elün kurusun, dedi. Hak Taâlânun emriyle Delü Karçarun kılıç tutan eli yukaruda asılı kaldı. Zira Dede Korkut velayet ıssı idi. Dilegi kabul oldu* (Gökyay,

2007: 66). Buradan yola çıkarak denilebilir ki, zatlara saygısızlık yapılması kutsî anlamda taş kesilme ile cezalandırılmaktadır. Burada anlatılmak istenilen, velinin gösterdiği doğruları kabul etmeyen ve ona çeşitli şekillerde saldıran kişilerin/düşmanların ilahî müdahaleye maruz kalmalarıdır.

Demir Baba Velâyetnâmesi'nde tekrar bir canavar ejder motifi ile karşılaşmaktayız. Demir Baba bu mücadelede de sırik, kelebek ve elmas kılıç kullanmaktadır. Ancak burada aslolanın bu silahlar değil, düşmanla mücadelede iman gücü olduğunu görmekteyiz. Ejderha ile karşılaşmasında Demir Baba'nın yapmış olduğu eylemler neticesinde ejderha dile gelir. *Ejderhanın dile gelmesi*, insan toplumunun gölgesi olmasına işaret olarak yorumlanabilir. Burada, ejderi önce insanlığın görmesi ve kendininse aç olması, insanın nefsi ile mücadelesi ve ona yenik düşmesini çağrıştırmaktadır. Ardından Demir Baba ejderhaya hem konuşma yetisinin olması hem de bunda insanı helak etmesinde, hayvanî dürtülerin aksine kasıtlı bilinç olduğunu ima eder ve bu durumda ejderin yalvarmalarını görmezden gelir çünkü onun ölümü hak ettiğine karar kılar (Noyan, 1976: 94-97).

Demir Baba Velâyetnâmesi ile *Gılgamış Destanı* arasında temel kavramlar açısından benzerlikler tespit edilmiştir. Gılgamış Destanı'nda da Enkidu, henüz şehirdelerken, ormandaki Humbaba ile dövüşmeye gidilmesi gerektiğinde, Gılgamış'a zarar gelmemesi için canavarla dövüşmeye kendisinin gitmesini teklif eder. Demir Baba Velâyetnâmesi'nde ise kendisinden önce ülkenin kralı Demir Baba'ya zarar gelmemesi için ejder ile dövüşmeye gitmeyi teklif eder. Ancak, bunun üzerine Demir Baba, kralı durdurur ve ejderin üzerine kendisi gider. Gılgamış Destanı'nda gelişmeler üzerine Gılgamış duygulanır ve beraber gitmeyi teklif eder. İlerleyen zamanda, ormandaki dövüşte, Humbaba yenildiğinde dile gelir ve Gılgamış'tan canını bağışlaması diler. Gılgamış ona acır ama Enkidu, bir canavara güvenilemeyeceğini söyleyip, onun başını keser.

Otman Baba Velâyetnâmesi'nde yardıma muhtaç olan ve erenlerden yardım arayan bir adam söz konusudur. Bu şahıs ejderhanın pençesine düşmüş ve erenlerin imdadına yetişmesi için çağrıda bulunmaktadır. En sonunda aklına Otman Baba isimli, keramet sahibi bir veli gelir. Bu çağrısına cevap veren Otman Baba, şahsı kurtarmak için bir ağaç dalı aracılığıyla ejderhaya müdahale eder. Ardından, babalarını almayan gelen

çocukları ejderhanın bertaraf edildiğini babalarının ise yerde baygın yattığını görürler. Üç gün hiç konuşamayan babası, dördüncü günde dile gelir ve ailesinin Otman Baba'nın vesilesiyle dine bağlı olmasını sağlar (Koca, 2002: 117,118). Otman Baba, Hz. Hızır'ın sahip olduğu, *zorda olana yetişme vasfını* göstermektedir. Ayrıca, anlatının ele alındığı tahmini dönemlerde vuku bulan İslamlaşma, anlatının sonucunda da görülmektedir.

Koruyucu mistik varlık inancı Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi'nde “yedi başlı ejder” olarak kendini gösterir. İnsanlara zarar verdiği için korkulan bu yaratığın, velâyetnâmede *olumlu* bir yapıya bürünerek “bekçi” işlevi üstlendiğini görmekteyiz. Keramette Hacı Bektâş-ı Veli, gayrimüslim memleketinde bir mağarada ibadet etmektedir. Bir gün, yerel halk kendisine zarar vermek için mağaraya gelirler. Hacı Bektâş'ın duası ile kapıdaki bekçi yedi başlı bir ejderhaya dönüşür. Bu ejderhanın ağzından ateş saçılır. Ağzı cehennem gibi tasvir edilen ejderhayı gören halk mağaradan uzaklaşırlar ve veliye korku ile karışık saygı duyarlar (Duran, 2007: 141). Velâyetnâmede kültür unsurları zengin olarak kullanılmıştır. Rüya, ay tutulmasında gürültü çıkarma, ağız suyu, simgesel olarak elma, don değiştirme, yedi başlı ejderha, taş kesilme, kimya ilmi ve Hızır gibi çeşitli inanışlara yer verilmiştir. Ayrıca yahni, keşkek, somun, tereyağı, şerbet, ekmek sacı, bişi gibi mutfak kültürü unsurları tespit edilmiştir.

Yedi başlı ejderhanın Humbaba'nın yedi aurasından türemiş olabileceği savı öne sürülebilir. Sümer anlatılarının ortaya çıkış zamanının mevcut ejderha motiflerini açısından arkaik olması bu savı güçlendirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada ejderha motifi açısından incelenen Hacım Sultan ve Demir Baba velâyetnâme metinlerinde Gılgamış Destanı ile benzerlikler görülmektedir. Bu buluntu, toplumlar ve kültürler arası geçişkenliğin zamandan ne derece bağımsız işlediğini, nesilden nesile aktarılabilirdiği savı açısından önem teşkil etmektedir. Ejderha geçmişte kâinatın, dünya ve doğanın oluşmasının açıklanmasında simgesel olarak kullanılırken, zamanla toplumların gölgesi haline evrilmiştir. Farklı toplumlar ejder öldüren kahraman ve düşman ejderha figürlerine sahiptir. Bulunan en eski ve benzer yapıt Gılgamış Destanı olduğundan, bu motif Sümerlerden yayılmıştır önerisi kendini belli etmektedir. Yayılma, komşu toplumlar arasında olabileceği gibi üst üste kurulan medeniyetler arasında da aktarılmış olabilmektedir. Bir diğer yayılımın ise büyük göçler esnasında

veya ticaret yolları vasıtası ile gerçekleşmiş olabileceğidir. Başka bir sonuç bulgusu ise Hacım Sultan ve Sarı Saltuk velâyetnâmelerinin ele alınan kısımlarında, ejderle karşılaşma safhalarının Campbell'in "karakter çemberi" aşamalarına benzerlik bulundurmasıdır.

Ele alınan diğer beş yapıtta (Şuca'eddin Veli, Koyun Baba, Demir Baba, Otman Baba, Hacı Bektâş-ı Veli velâyetnâmelerinde) ise kahraman yüz yüze kavgaya girişmemiş, erdemi ve kutsî yardımı simgeleyen asâsının yardımı ile canavarı yenmiştir. Bu başarıların akabinde diğer karakterler kahramanın (velinin) dinine geçiş yapmışlardır. Böylelikle kahraman iki ana amacında da başarıya ulaşmıştır; inancının yayılmasının yanı sıra nefsi temsil eden canavarın (ejderhanın) yenilgiye uğraması.

Yazının olmadığı; keşiflerin, şiir ve mitlerin birbirine karıştığı arkaik çağların kutsal ejderi, zamanla insanın gelişmesi ile kavramaya çalıştığı doğayı yenmek istemesine evrilmiştir. Doğa anaya denk gelen ejderha, toplumun gölgesine, gölgesinden nefesine dönüşmüş; kahramanları öksüzlerden, krallara, azizlerden velilere ve en nihayetinde modern sanata, iyi ile kötünün sonsuz mücadelesinin işlendiği yapıtlara doğru tarihî birikimlerle dolu bir yolculuktan geçmiştir. Ejderha ve kahraman mitosunu, hiç solmamış bir sedir ağacı misali göklere doğru uzamıştır.

Ekler:

Ek I:

Ejderha Motifinin Geçtiği Velâyetnâme Metinleri

Metin 1. Hacım Sultan Velâyetnâmesi

(...)Pes imdi Hacım Sultan, ejderha makamına gitti. Derviş Burhan öğünce (önünce) giderdi. Esna-i rahde (yol üzerinde) Derviş Burhan'ın sem'ine (kulağına) bir seda gelüb ve çirkin bir rayiha (da) geldi. Cemi endamını süst (gevşek) eyledi. Akli zail olma mertebesine geldi. Sultan Hacım itdi: "N'eyledin Burhan?" didi. Derviş Burhan itdi: "Sultanım şu ormandan bir rayiha geldi. Aklim zail olma mertebesine geldi" didi. Hacım Sultan itdi: "Yüri gidelim. Bizler buranın fethine Seyyid Gazi ile kâfirine kılıç (kılınc) urub gaza eylediğimiz zamanda (da), bir keler (yılan) gibi yılan var idi. Galiba şimdi ejder olmuş, adama mı hamle ider?" didi. Andan

ejderha dahi adam kokusunu aldı. Fi'l-hâl dört yanına cüstcu idüb bir ok atımı var idi. Gözi Sultan Hacım'a düş oldu. Dem urdu ve ağız açub yutmağa azm eyledi. Pes Sultan Hacım, Ali vââne (Ali tarzı) bir nara urdu. Dağ ve taş harekete geldi ve Sultan Hacım'ın mübarek ağzından ateş peyda(h) oldu. Ejderhaya azm eyledi. Ve ejderhanın ağzından içerü girüb ejderhayı yakmaya başladı. Ejderha canı acısından kâh havaya atılır, kâh yirlerde kayaları dolanup hamur gibi kaynadırdı. Başını bir kayaya urdu. Hamura girer gibi başı ve kulağı kayaya yer eyledi ve'l hâsil ejderha yanub çağırıldığından Burhan'ın aklı gidüb yaturdu. Hazreti Sultan'ın merkebi kan kaşandı (işedi), velhasıl aynen kırmızı taş oldu.

Pes Sultan Hacım gayet celâle gelmiş idi ve dervişler yob yob gelürler idi. (Bir bir gelir cem olurlar idi). “Ejderha yuttu ise kurbanı alub dönelim” didiler. Bir bir gelüb cem oldılar. Gördiler ki ejderha yanar ve kayaları hamur gibi kaynatmış ve dağlar tutuşub yanar. Burhan'ın aklı başından gitmiş yatur, merkebi kan kaşanmış (işemiş) ve Hazreti Hacım celâle gelmiş, cemi dervişler gelüb ayağına yüz sürüb Hacım Sultan itdi: “Elhamdülillah bu bizden sonra gelen ehibbalara (ahbablara, dostlara) bir yadigâr olsun ve hem merkebin kaşandığı taş olsun bizi seven dostlara derman olsun” didi. Andan Sultan Hacım (bir tepe üzerinde bir büyük çamağacı var idi) arkasın ol ağaca virüb oturdu, cümle dervişler gelüb anda taam yiyub dua itdiler (...) (Özmen, 2009: 142,143).

Metin 2. Sarı Saltuk Velâyetnâmesi

(...) Saltuk, erenler seccadesi dedi, erenler bizi nereye salarsa o tarafa yürü. Seccade, Rûm ülkesine doğru yürümiye başladı.

Seccade, Rûm ülkesine doğru yol aldı, Kalıgra adlı bir kalenin yanına geldi, durdu. Sarı Saltuk, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la indi, seccadeyi silkip omuzuna aldı, Ulu Abdal'a Kiçi Abdal'a, siz kapıya dolanın, ben burdan çıkayım dedi. Onlar, bunda bir hikmet var deyip dolandılar, kendisi, doğruca kalenin bedenine tırmandı. O, kayaya tırmandıkça kaya/ellerine karşı gelir, tutunurdu. Mübarek ayakları da taşa gömüldü. Şimdi bile hâlâ o kalede ellerinin, ayaklarının izleri görünüp durur.

Onun korkusundan beyle halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye gitmişlerdi. Sarı Saltuk, doğruca o ejderhanın üstüne vardı, bir nağra attı. Ejderha nefes aldı, kuyruğunu kımdattı, bir kükredi.

Sarı Saltuk, eline ok, yay aldı, yedi başına birer ok attı. Ejderha can acısından Sarı Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Sarı

Saltuk, yanındaki kılıcı unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, 'Kızılca Halvet'te oturmuş, Hızır peygamberle sohbet ediyordu. Hacı Bektaş, Saru Saltuk, çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderha bunalttı, kılıcını unuttu, tez imdadına yetiş, kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kaligra'ya vardı, mızrağıyla ejderhaya vurdu, mızrak, ejderhayı deldi, öte yanındaki kılıca dokundu. Ondan sonra Saru Saltuk'a, ey gerçek er dedi, yanındaki kılıcı çekip başını kessene. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdığım erenler hakkı için kılıcım hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağırmazdım. Tahta kılıcı çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedalaşıp yola düştü. Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır.

Ulu Abdal'la Kiçi Abdal, kalenin kapısından dolanıp geldiler. Ejderhanın öldürdüğünü gördüler, Saru Saltuk'la buluşunca, gazâ mübarek olsun dediler. Sonra hep beraber kaleden çıkıp yola düştüler. Saru Saltuk, ejderha savaşında pek susadım dedi. Dört yana baktılar, su bulamadılar Saru Saltuk, eliyle dörtbeş yeri kazdı, kazdığı yerlerden, bir değirmem döndürecek kadar arıduru bir su çıktı, akmaya başladı. Sonra bir çoban buldular, onunla, kalenin beyine, ejderha öldürüldü diye haber saldılar, kalenin beyi gelip ejderhanın öldüğünü gördü, Saru Saltuk'a candan gönülden muhip oldu ve iymâna geldi (...) (Gölpınarlı, 1958: 46).

Metin 3. Şuca'eddin Veli Velâyetnâmesi

(...) Böyle dîyicek Laçinoğlu'nun gönünegümân bühindi.

“Buna nihayet sır olur”, didi.

Sultan Varlığı o dem elindeki meftul ururdu. Getürüb orta yere bıraktı. Meftul iki başlı bir ejderha olub Laçinoğlu başının hamle itdi.

– “Hay mürüvvetlü Sultânım sana inanmayan kâfirdir”, didi.

Sultan dahi meftûli yine eline aldı. Laçinoğlu bu velâyet görüb eyitdi:

– İsteyümüzü bulduk. Bende-i Ahmed'dir âlâ gelsün deyü üç gün çağırdı” (...) (Say, 2010: 121).

Metin 4. Koyun Baba Velâyetnâmesi

“Koyun Baba zamanında bir ejderha zuhur itdi

İnal kariyyesi kurbinde iderdi dâimâ mihrâk

Nice hayvan helâk itdi yakûb çok cânları anda

Ehâli cem’ olub ol dem begayet itdiler imsâk

*O yolları bütûn kesdi mürur ‘ubur idüb ‘avdet
Didiler kim ne dehşettir bakanlar oldu endüh-nâk*

*Gelüb andan ahâli heb Babaya kıldılar şekvâ
Varub ırmak kenarında bulûben gördiler çalâk*

*Suya inmiş idi ol gün pes istiskâ içün ol mâr
Didi taş olasın bunda hem oldu itdi istihlâk*

*Anın eserleri hâlâ turir ol tagda hem el’ân
Yılan resmindedir cânâ gözünün yerleri nemnâk*

Gidenler iymur’a baksunki ol havden mahallinde

Ne dehşet bârekallâh hem ne ‘ibret-âmiz ey süllâk (Cıplak, 2001: 96-98).

Metin 5. Demir Baba Velâyetnâmesi

Önce Pehlivân Sabr eyle didi Demir Baba Sultân ol Kân-ı vilâyet ve ol kutb-ul-aktâb cevâba gelüb ider kim Her iş Allâh’ın elindedir Eğer Hakk’dan emir olduysa keserim eğer mâr’a gıdâ nasîb oldum ise işte varı yürürüm. Her çi bâdâbâd hemân Kral bu cevâbı işidince senden evvel beni yesin deyüb Ejderden yana gitti virdi(gidivirdi). Demir Baba Sultân dest-i kudret-i Şâh-ı vilâyetlen Kralı kapdı getirdi bendeyledi Andan Yetevekkel al-allâh fehüve ve hazebbehû niyyet-i gazâ deyüb gitmekde ola elli tabak kâğıtdan bir tazyik eyledi bir sırığın ucuna berkitdi eline alub ileri tutsak yürürsen kelebek köy göçüren gibi kaynar kaynayışına göz ermez. Tiğ-i elmâs’ı beline hamayil idüb ol garâibi eline alub ejderin üzerine yürdü.

Ejderhâ evvel kelebekleri gördü ağzın açmadı toy arabaya bakar gibi bakıp durur Kelebekler gözüne dokununca gözünü kıpıştırır Ahîyâne dilini çıkarır Temâm on yedi arşın dilinin uzunluğu Gâk bir kelebekleri kaçmak ister hamle ider ağzını açar Ecel gelmiş baş ağrısı behâne Behâne nist olmuş beylik yemiş sığır aşk (âşık) gibi ağzını açib durur

Demir Baba Sultan ol kân-ı vilâyet ve ol menba'ı hidâyet ol ervâh-ı zinde ol vücûd-u can ol mü'minler atası Alî veliyyullâh fakın tetiğine dokunuvirdi ol gâib şîr kemânın tartıp cân nişân gözleyüb serpdî Ol yedi kulaç fak balık zıpkını şeklinde damaklara tazyik yukarı damağı beyninden yukarı aşağı damağı dilden çeneden aşağı geçdi Ejderha sıçradı Başını yukarı kaldırdı Çün neye uğradığını bildi Hâl diliyle Biz-izn-illâh-i Ta'âlâ lisana gelüb itdi kim Yâ veli-yyullâh mürüvvet eyle beni bu bende koma didi.

Demir Baba Sultân kelâma gelüb ider kim Yâ Mâr bu kadar aklın var hem sâhib-lisânsın yâ âdemi niçün yutdun Yâ Mâr tutalım dilin çatal imiş didi Mâr dile gelüb ider kim Evvel âdem beni gördü kurtardı gördüm Kendi günâhim için ağlar İkinci aç durulmaz gıdâmsın didi

Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem ve ol kutb-ul-âlem ider kim (n'ider çok n'ider?) deyüb ra'd- var bir na'ra urub tiğ-i elmas ile şöyle çaldı kim gerdân ağıra düşdi bir dahi çaldı (ibe) eyledi bir dahi çaldı başın yere bıraktı andan (...) dikili kaldı. Andan sonra kılıcı yalayvirdi. Özüne vardılar Kral seğırtti geldi Demir Baba Sultanın ayağına düşdi. Cevaba gelüb itdi kim Beni Halk iden Allah dünya ve ahiret senden ayırmaya deyüb aşk elinden aşk oldu. Ben seni severim candan efendi sen de sever misin Andan Efendi ben seni severim sen de bilmiş ol mahrum kılma dizârında (didârından) Efendi (Noyan. 1976: 94-97).

Metin 6. Otman Baba Velâyetnâmesi

*(...) **Kilgra** pazarına gideriken nâgâh ol Balçıkhisar'ı derelerinde bir ejderha peydâ olup ve bu kişiyi kuyruğuyula belinden kuşadır ve dahi atından aşağı indirip yere çarpar. Derhâl ol kişi can heybetinden mecmu-ı erenlere meded deyi çağırır, dahi hiç halâsına çare olmamış. Dahi görür ki bu ejderhâ ağız açar ki kendüyü yudup dünya gavgasından halâs eyleye. Olok saat ol Kân-ı Vilâyet yâd'ına gelip, aydur ki; Eyâ, gerçeğim Od'man Baba, meded, bana gel yetiş der. Dahi hemandem ol Kân- Vilâyet karşudan zâhir olup bir ağaçla ol ejderhaya işâret eyler, dahi kaybolur ve bu ejderhâ ol arada ol kişiyi saluverib nâ-bedîd olur ve ol kişinin ol arada aklı zâil olup bî-hûş olur. Meğer ol kişinin atı ol ejderhâ'dan belinler, yola revân olup doğru hanelerine gelir. Ol kişinin oğlanları çün hali görürler, at izinle derhâl yola revân olup ol araya yetüşürler ki ataların ol ejderhâ yere çarpmışdı. Çün babaların bî-hûş olup ağızından ve burnundan kan revân olmuş görürler. Derhâl her nev'ile hanelerine götürüp üçgün mikdârı bî-huş yatır. Dördüncü gün aklı*

başına gelip suâl ederler ki ne hâl ve ne seyirdir ki bu hâle giriftâr olmuşsun derler. Ol dahi cevâba gelip aydur ki; Bir ejderha beni helâk etmek istedi, mecmu-ı erenlere medet deyi çağırdım, hiç çâre olup kimse meded ergörmedi ki âhir-al-emr ol ejderha kasedetti ki beni yudup cihân işinden halâs eyleye, derhâl can heybetinden medet eyâ gerçeğim Od'man Baba dedim, dahi hemandem karşıdan şunu gördüm ki ol Kân-ı Vilâyet zâhir olup ol ejderhâ'ya bir ağaçla işaret eyledi, dahi gayb' oldu. Ve ol ejderhâ beni saliverip nâ-bedîd oldu ve ol arada aklım çâk olup bî-hûş olmuşum, der. Çün oğlanları bu haberi işittiler, heybete ve ibrete varıp aydırlar kim: Saddak eyâ gerçeğim Od'man Baba derler (...) (Koca, 2002: 117,118).

Metin 7. Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi

*“Bu gelen kâfirleri sen çâker it
Bekçimi hem yidi başlu ejder it*

*Böyle didi Hâcı Bektaş Hünkâr
Kabûl itdi hâcetin Perverd-gâr*

*Hakka nâliş kılup iden i'tikâd
Bulser Hakkdan ne ise ol murâd*

*Yidi başlu ejderhâ fermân olur
Ol mağara katına irüp gelür*

*Kuşadup gârı yatur anda bütûn
Ağzından odlar saçar misli tütûn*

*Gördi kâfirler gelüp anı kamu
Yidi başlu ejdehâ ağzı tamu*

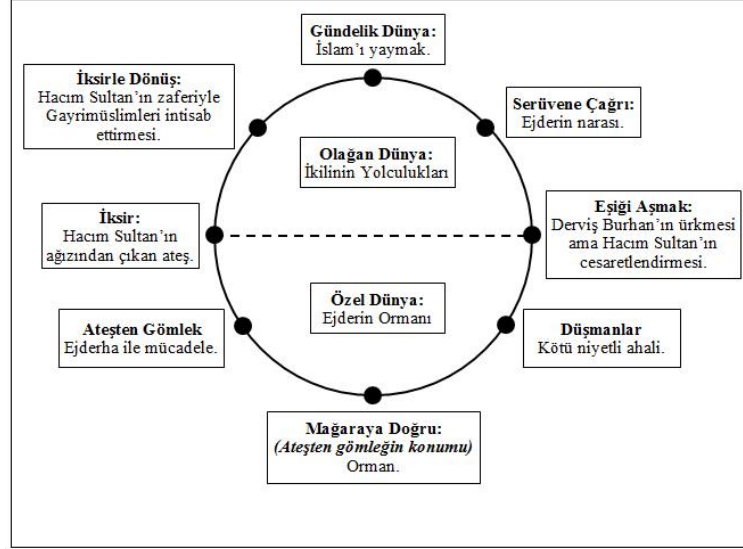
*Havf idüp ol ejdehâdan kaçdılar
Cânların ele alup and içdiler*

*Yâ ana îmân getür gönder ki bâc
Yâhu çâker oluben virgil harâc*

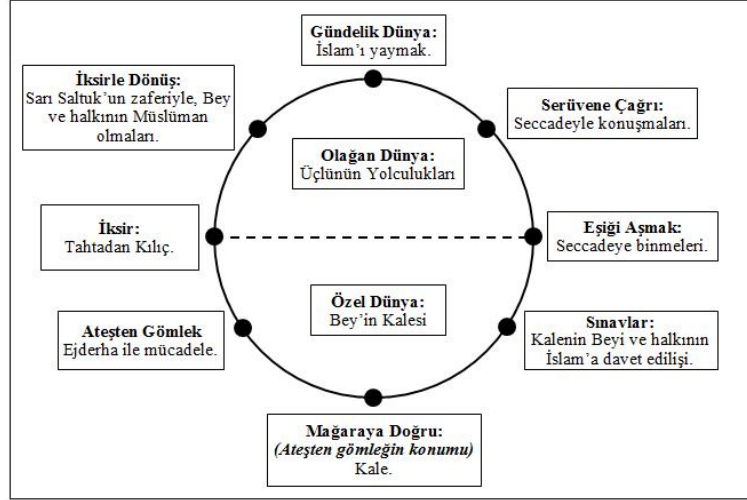
*Yohsa buna karşı turmaz kâfirân
Ne hû böyle sihr idiser sâhirân*

*Katı gör bozar durur iş bu kişi
Ana indürmek gerekdür hep başı... (Duran, 2014: 141).*

Ek II:*Kahramanın Yolculuk Şemaları***Şekil 1. Hacım Sultan’da Kahramanın Yolculuğu Şeması:**

Şekil 2. Sarı Saltuk'ta Kahramanın Yolculuğu Şeması:

Ek III:**Velâyetnâmelerin Kıyaslaması:**

METİN	EJDERHA'NIN NİTELİĞİ	TAŞLAŞMAK / MAĞARA	MEKÂN	EŞYA	VELİNİN MÜCADELE YÖNTEMİ	SONUÇ
HACİM SULTAN VELÂYETNÂMESİ	Düşman.	Derviş korkuya kapılıyor. <i>(Mecazî: Taş kesilme)</i>	Orman.	Şifalı kırmızı taş.	Ağızdan ateş püskürtmek.	Halk intisab ediyor.
SARI SALTUK VELÂYETNÂMESİ	Düşman. <i>(7 başlı)</i>	Kayalar velinin kaleye tırmanmasına yardımcı oluyorlar.	Kale.	Seccade, ok, yay, tahta kılıç.	Ejderin başına 7 ok atıyor. Sonra tahta kılıçla kafalarını kesiyor.	Kale halkı intisab ediyor.
ŞUCA'EDDİN VELİ VELÂYETNÂMESİ	Yardımcı. <i>(2 başlı)</i>	–	–	Asâ.	Mucize göstermek.	Laçinoğlu intisab ediyor.
KOYUN BABA VELÂYETNÂMESİ	Düşman.	Dona kalmak. <i>(endüh-nâk)</i>	Irmak kenarı.	–	Zat “taş ol” diyor. <i>(İlenmek)</i>	Ejderin kalıntısı mevcut. <i>(İbretlik hadise)</i>
DEMİR BABA VELÂYETNÂMESİ	Düşman. <i>(Dile geliyor)</i>	Ejderha kelebeklere bakıp, dona kalıyor. <i>(Mecazî: Taş kesilme)</i>	–	Kelebekli sırık. Elmas kılıç	Sırıkla şaşırtmak. Zıpkın gibi saldırmak sonra elmas kılıç ile kafasını kesmek.	Kral intisab ediyor.
OTMAN BABA VELÂYETNÂMESİ	Düşman.	Ejderhanın saldırdığı adam bayılıyor. <i>(Mecazî: Taş kesilme)</i>	Dere.	Ağaç dalı.	Ağaç dalı ile ejderi yeniyor ve onu bertaraf ediyor.	Adamın ailesi intisab ediyor.
HACİ BEKTÂŞ-I VELİ VELÂYETNÂMESİ	Yardımcı. <i>(Bekçi 7 başlı ejder oluyor)</i>	Anlatıda, veli bir mağarada bulunmaktadır.	Mağara.	–	Dua. <i>(Kutsal yardım)</i>	Halk intisab ediyor.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, Halil; Şahin, Muzaffer. (2011). “Araf (7/107)”. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. 12. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı. Erişim Tarihi: 21.11.2017. <http://kuran.diyamet.gov.tr/Yayinlar>
- Baldick, Julian. (2011). Hayvan ve Şaman: Orta Asya'nın Antik Dinleri. çev. Nevin Şahin. 1. bs. İstanbul: Hil Yayın.
- Bayat, Fuzuli. (2007) Türk Mitolojik Sistemi. c.2. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bekki, Selahaddin. (1996). “Türk Mitolojisi'nde Kurban”. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. Yıl:1. s. 3: 16-28.
- Beydili, Celâl. (2005). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük. çev. Ercan, E. Ankara: Yurt Kitap-Yayıncılık.
- Black, J.A.; Cunningham, G. vd. (2000). Gilgamesh and Huwawa, version A. Erişim Tarihi: 02.11.2017. <http://www.piney.com/GilgaHuw.html>
- Botsford, Judy. (2015). Chinese Dragon: A Powerful Metaphor in Chinese Cultural History. Erişim Tarihi: 14.11.2017. <http://resources.primarysource.org/content.php?pid=55421&sid=405916>
- Bonnefoy, Yves. (2000). Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü. çev. Levent Yılmaz. c.1. 1. bs. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bozkurt, Fuat. (2012). Türklerin Dili. 5. bs. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Campbell, Joseph. (2013). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. çev. Sabri Gürses. 1. bs. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Cıplak, M. Şakir. (2001). Osmancık'ta Erenler Durağı Koyun Baba. İstanbul: Horasan Basın Yayın.
- Çobanoğlu, Ö.; Yıldırım, N. vd. (2013). Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları. 2. bs. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Daniels, Mark. (2014). Bir Nefeste Dünya Mitolojisi. çev. Pınar Üstel. 1. bs. İstanbul: Maya Kitap.
- Duran, Hamiye. (2014). Velâyetnâme (Hacı Bektâş-ı Veli). 2. bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Eliade, Mircea. (1994). Ebedi Dönüş Mitosu. çev. Ümit Altuğ. 1. bs. Ankara: İmge Kitabevi.

- (2001). Mitlerin Özellikleri. çev. Sema Rifat. 2.bs. İstanbul: Om Yayınevi.
- (2003). Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi. çev. Ali Berktaş 1. bs. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- (2003). Dinler Tarihine Giriş. çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Erginer, Gürbüz. (1997). Kurban: Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri. 1. bs. İstanbul: YKY.
- Esin, Emel. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Gökalp, Ziya. (1976). Türk Medeniyeti Tarihi. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Gökyay, Orhan Şaik. (2007). Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1958). Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî. Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Hall, Manly P. (2011). Rüya Sembolizmi. çev. Özge Esirgen. 1. bs. İstanbul: Mitra Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk. (1991). “Asâ”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 3. İstanbul: DİA.
- Harva, Uno. (2014). Altay Panteonu: Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar. çev. Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Hornung, Erik. (1999). *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*. New York: Cornell University Press.
- Hürmen, C. (2004). Hazret-i İbrahim'in Mirâsı Hazret-i Mûsâ'nın Asâ'sı. Erişim Tarihi: 12.11.2017. <http://www.hermetics.org/asa.html>
- Jung, Carl Gustav. (2006). Analitik Psikoloji. çev. Ender Gürol. 2. Bs. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1980). Eski Türk Dini. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kasımoğlu, Seval. (2017). Binbir Gece Masalları'nda Kahraman İzleği. Ankara: Ürün Yayınları.
- Koca, Şevki. (2002). Odman Baba Vilâyetnamesi-Vilâyetname-i Şâhî Gö'cek Abdal. 1. bs. İstanbul: Bektaşî Kültür Derneği.
- Kramer, Samuel Noah. (2002). Tarih Sümer’de Başlar. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Mackenzie, Donald A. (1996). Çin ve Japon Mitolojisi. çev. Koray Akten. Ankara: İmge Kitabevi.
- Noyan, Bedri. (1976). Demir Baba Vilâyetnamesi. 1. bs. İstanbul: Can Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1983). Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri. Ankara: İletişim Yayıncılık.
- . (1990). İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- . (2002). Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri. 3. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Onay, Ahmet Talat. (1992). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öz, Baki. (1995). “Anadolu Aleviliğinin Kültürel- İnançsal Kaynakları”. *Teori Dergisi*. s.5.
- Özmen, İsmail. (2009). Hacım Sultan Velâyetnâmesi ve Ocakları. 1.bs. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Pala, İskender. (2016). Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü C:1 İstanbul: Akçağ Yayınevi.
- Reemes, Dana Michael. (2015). The Egyptian Ouroboros: An Iconological and Theological Study. Doktora Tezi. Los Angeles: Kaliforniya Üniversitesi. Erişim Tarihi: 23.10.2015. <https://escholarship.org/uc/item/6c0153p7>
- Roux, Jean-Paul. (2005). Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar. çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ruben, Walter. (2000). Eski Metinlere Göre Budizm. Hz. Lütfü Bozkurt. 3. bs. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Say, Yağmur. (2010). Şucâ’eddin Velî (Sultan Varlığı ve Velâyetnâmesi). Ankara: Sistem Matbaacılık.
- Soto-Andrade, Jorge; Jaramillo, Sebastian vd. (2015). Ouroboros avatars: A Mathematical Exploration of Self-reference and Metabolic Closure. Massachusetts: MIT Press.
- Taburoğlu, Özgür. (2007). Dünyevi ve Kutsal: Modernlerin Maneviyat Arayışları. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Türkdoğan, Doğan. (2004). “Alevi İslâm İnancı İçerisinde Hızır”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. c: X, s: 29: 19-26.
- Wilkinson, Philip. (2010). Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler. çev. Emel Lakşe. 1. bs. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

- Yavaş, Fatih. (2006). Hacı Bektâş-ı Velî'nin Vilâyetnâmesi'ndeki İslâm Öncesi ve İslâmî Motiflerin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, Nimet. (2012). İran Mitolojisi, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yöndemli, Fuat. (2004). Tarih Öncesinden Günümüze Yılan. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Yüce, Kemal. (1987). Saltuk-Nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.